

“INQILOB QUYOSHI” GAZETASI SAHIFALARIDA MAORIF VA XOTIN-QIZLAR MASALASI: XORAZM IJTIMOIIY ONGIDAGI BURILISHLAR

Normetova Nafisa,

O'zbekiston Milliy Universiteti tarix fakulteti

Tarixshunoslik, manbashunoslik va tarixiy tadqiqot usullari yo'nalishi

2-kurs magistranti

Email: nafisanormetova92@gmail.com

ANNOTATSIYA . Ushbu maqolada XX asrning 20-yillari boshlarida Xorazm hududida nashr etilgan “Inqilob quyoshi” gazetasi materiallari asosida maorif va xotin-qizlar masalasining yoritilishi hamda bu mavzular orqali jamiyat ijtimoiy ongida yuz bergan burilishlar tahlil qilinadi. Tadqiqotda gazetaning 1920–1923-yillarga oid ayrim sonlaridagi publitsistik maqolalar, xususan, 1923-yil 19-apreldagi 64-sonda e’lon qilingan “O’rta Osiyo yoshlarining xorij maorifi ila tanishuvi” hamda 1922-yil 21-oktabrdagi 23-sonda chop etilgan Xayrul Banat Saydashevaning “Xotun-qiz olamidan” nomli maqolalari manba sifatida tanlab olindi.

Maqola misolida Xorazmda maorifning orqada qolganligi, hukumatning iqtisodiy nochorligi, ilm-ma’rifatni “havo va suv kabi zarur” hayotiy ehtiyoj sifatida anglash darajasining pastligi tanqidiy ruhda yoritilgani ko’rsatildi. Unda Turkiston va Buxoro hukumatlarining yuzlab yoshlarni Germaniya va Turkiyaga yuborib, davlat hisobidan ta’minlagani raqamlar bilan berilib, Xorazm bilan keskin tafovut ochib tashlanadi. Bu holat ta’limga sarmoya kiritish davlatning kelajagi bilan bevosita bog’liqligi haqidagi yangi ijtimoiy qarashlar shakllanayotganidan dalolat beradi.

Xorazmda xotin-qizlar masalasining murakkabligi, sho’ro hokimiyati sharoitida erkaklar uchun ochilgan imkoniyatlar fonida ayollarning hanuz ijtimoiy cheklovlar va huquqsizlik doirasida qolib ketganini yoritadi. Muallif ayollar nomidan so’zlab, bilimlilar erkaklarning o’z xotin-qizlarini o’qitishga to’sqinlik qilishi, huquqda teng ko’rmasligi hamda “ziyolilik”ni faqat mansab emas, balki ayolning ongini oshirish mas’uliyati bilan o’lchash lozimligini ilgari suradi. Shuningdek, ayollarning ta’lim olishi axloqqa zarar degan qarashlarni rad etib, ilmning ayol shaxsiyati va mas’uliyatini kuchaytirishini asoslaydi.

Umuman, “Inqilob quyoshi” gazetasi sahifalaridagi mazkur publitsistik materiallar Xorazm jamiyatida maorif va xotin-qizlar masalasi keskin ijtimoiy muammo sifatida kun tartibiga chiqqanini, an’anaviy bo’ysunuvdan tanqidiy fikrlashga o’tish, ilm-ma’rifatni taraqqiyot omili sifatida anglash hamda gender tengligi g’oyalarining shakllanish jarayonini yorituvchi muhim tarixiy manba ekanini ko’rsatadi.

Kalit so’zlar: “Inqilob quyoshi” gazetasi; Xorazm; 1920-yillar; maorif; xotin-qizlar masalasi; publitsistika; sho’ro davri; ijtimoiy ong; gender tengligi; xorijda ta’lim; jadidchilik merosi; modernizatsiya.

АННОТАЦИЯ . В статье на основе материалов газеты «Инқилоб қуйоши», издававшейся в Хорезме в начале 1920-х годов, анализируется освещение вопросов просвещения и положения женщин, а также выявляются изменения общественного сознания, отражённые в публицистике данного периода. В качестве источников рассмотрены отдельные номера газеты 1920–1923 гг., в частности статья «Озрта Осиё ёшларининг хориж маорифи ила танишуви» (№ 64 от 19 апреля 1923 г.) и публикация Хайрул Банат Сайдашевой «Хотун-қиз оламидан» (№ 23 от 21 октября 1922 г.).

Анализ статьи показывает, что проблема отставания Хорезма в сфере образования раскрывается в критическом ключе: подчёркиваются экономическая слабость власти, недостаточное понимание роли знаний и просвещения как жизненно необходимого условия развития общества (сравнение с «воздухом и водой»). В тексте приводятся конкретные цифры о направлении сотен молодых людей из Туркестана и Бухары в Германию и Турцию при государственном материальном обеспечении, что позволяет автору резко сопоставить их опыт с ограниченными возможностями Хорезма. Тем самым формируется представление о необходимости инвестирования в образование как основе будущего государства.

Статья отражает сложность «женского вопроса» в Хорезме в первые годы советской власти. На фоне расширения образовательных и карьерных возможностей для мужчин подчеркивается сохранение для женщин прежних ограничений, бесправия и социального давления. Автор от имени хорезмских женщин критикует двойные стандарты «образованных» мужчин, которые препятствуют обучению своих жён и родственниц, не признают их равноправия и нередко прибегают к практике второго брака. В тексте переосмысливается понятие «интеллигентности»: истинная интеллигентность трактуется не только как образование или должность, но и как ответственность за повышение сознательности и грамотности женщин. Также опровергается распространённый тезис о том, что обучение женщин якобы наносит ущерб нравственности; напротив, знание усиливает ответственность и самосознание личности.

Таким образом, публикации «Инқилоб қуйоши» демонстрируют, что в хорезмском обществе начала 1920-х гг. вопросы просвещения и положения женщин стали острыми социальными проблемами и выступили важными маркерами перехода от традиционного подчинения к критическому мышлению, а также формирования новых представлений о модернизации и гендерном равенстве.

Ключевые слова: газета «Инқилоб қуйоши»; Хорезм; 1920-е годы; просвещение; женский вопрос; публицистика; советская власть; общественное сознание; гендерное равенство; зарубежное образование; модернизация; социальная критика.

ABSTRACT. This article examines how the early-1920s Khorezm newspaper *Inqilob Quyoshi* (“Sun of Revolution”) portrayed two intertwined issues—public education (*maorif*) and the status of women—and how these discussions reveal broader shifts in social

consciousness during the first years of Soviet rule in the region. The study draws on selected issues of the newspaper published between 1920 and 1923, with special focus on two key texts: “O’rta Osiyo yoshlarining xorij maorifi ila tanishuvi” (Issue 64, 19 April 1923) and Khayrul Banat Saydasheva’s “Xotun-qiz olamidan” (Issue 23, 21 October 1922). The newspaper, printed in the old Uzbek script, is treated as a valuable historical and journalistic source reflecting contemporary debates, anxieties, and reformist aspirations.

The first article frames Khorezm’s educational backwardness in a distinctly critical tone. It identifies two main causes: the government’s economic weakness and, more importantly, a limited understanding among officials and society of education as a fundamental necessity—likened to “air and water.” By contrasting Khorezm with neighboring Turkestan and Bukhara, the author highlights a striking gap: while those governments reportedly financed hundreds of students to study abroad in Germany and Turkey, Khorezm could not adequately support even a single self-motivated student. Through these comparisons and numeric references, the text promotes the idea that investing in educated youth is essential for state-building and national progress.

The second article provides insight into the complexities of the “women’s question” in Khorezm during the same period. Although Soviet rule expanded educational and career pathways for men, women remained constrained by entrenched social norms, legal inequality, and persistent patriarchal practices. Writing explicitly on behalf of Khorezm women, Saydasheva criticizes educated men for maintaining double standards: they pursue education and official positions while preventing their wives and female relatives from studying, refusing to recognize women as equal subjects of rights, and in some cases taking additional wives rather than supporting the intellectual growth of their first spouses. Importantly, the author redefines “intelligentsia” not merely as holding a diploma or office, but as assuming responsibility for women’s enlightenment and social empowerment. She also challenges the claim that women’s education threatens morality, arguing instead that knowledge cultivates self-discipline, responsibility, and conscious behavior.

Overall, the article argues Inqilob Quyoshi captured a crucial transition in Khorezm’s public discourse: education and women’s emancipation became urgent social concerns and powerful indicators of a broader move from traditional obedience toward critical reflection, reformist mobilization, and modernizing visions of society.

Keywords: Inqilob Quyoshi; Khorezm; 1920s; education (maorif); women’s question; Soviet-era press; public discourse; social consciousness; gender equality; foreign study; modernization; Central Asia.

Kirish. XX asr boshlarida Markaziy Osiyoda, jumladan Xorazm hududida yuz bergan siyosiy va ijtimoiy o’zgarishlar jamiyat hayotining barcha jabhalariga, xususan maorif tizimi va xotin-qizlarning ijtimoiy mavqeiga sezilarli ta’sir ko’rsatdi. An’anaviy qarashlar ustun bo’lgan muhitda ta’lim sohasini isloh qilish, ayollarning savodxonligini oshirish va ularni ijtimoiy hayotga jalb etish masalalari dolzarb muammolar sifatida kun tartibiga

chiqdi. Ushbu jarayonlarda davriy matbuot jamiyat ongini shakllantirish va yangi g'oyalarni targ'ib etishda muhim vosita vazifasini bajardi.

Xorazm Xalq Sovet Respublikasi davrida nashr etilgan "Inqilob Quyoshi" gazetasi mintaqadagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarni yoritish bilan birga, maorif va xotin-qizlar masalasini faol targ'ib qilgan yetakchi matbuot organlaridan biri bo'ldi. Gazeta sahifalarida yangi maktablar ochilishi, ta'lim tizimidagi islohotlar, ayollarning jamiyatdagi o'rni, ularning huquq va erkinliklarini kengaytirish masalalariga oid maqolalar muntazam e'lon qilinib, jamoatchilik ongida muhim burilishlar yuzaga kelishiga xizmat qildi.

Bugungi kunda Xorazmda ijtimoiy ong shakllanishining tarixiy bosqichlarini ilmiy asosda o'rganish, xususan, matbuot materiallari orqali jamiyatda kechgan mental va madaniy o'zgarishlarni tahlil etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shunga qaramay, "Inqilob Quyoshi" gazetasi sahifalarida maorif va xotin-qizlar masalasining yoritilishi hamda uning Xorazm ijtimoiy ongiga ta'siri masalasi hozirgacha yetarli darajada kompleks tadqiq etilmagan.

Mazkur maqolaning maqsadi "Inqilob Quyoshi" gazetasi materiallari asosida Xorazmda maorif va xotin-qizlar masalasining yoritilishi hamda bu jarayonlarning ijtimoiy ongda burilishlarga ta'sirini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot davomida gazeta sahifalarida ilgari surilgan g'oyalar, ularning mazmun-mohiyati va jamiyatda aks etish shakllari tarixiy manbalar asosida ilmiy jihatdan yoritiladi.

Tadqiqot metodlari. Mazkur maqolada tarixiy jarayonlarni ilmiy asosda yoritish maqsadida bir qator umumilmiy va maxsus tarixiy tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Jumladan, tarixiylik va mantiqiylik metodlari asosida XX asr boshlarida Xorazm hududida kechgan ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, xususan, maorif va xotin-qizlar masalasidagi o'zgarishlar izchil tahlil qilindi.

Tadqiqot jarayonida manbashunoslik va matbuot materiallarini tahlil qilish metodi muhim o'rin tutdi. "Inqilob Quyoshi" gazetasi sahifalarida e'lon qilingan maqolalar, xabarlar va publitsistik materiallar o'rganilib, ularning mazmuni, g'oyaviy yo'nalishi hamda jamiyat ongiga ta'siri aniqlandi. Gazeta materiallari tarixiy manba sifatida tanqidiy yondashuv asosida tahlil qilindi.

Shuningdek, taqqoslash (komparativ) metodi yordamida "Inqilob Quyoshi" gazetasi materiallari boshqa davriy nashrlar va arxiv hujjatlari bilan solishtirildi. Bu usul Xorazm ijtimoiy ongidagi burilishlarni umumiy Turkiston va O'zbekiston miqyosidagi jarayonlar bilan qiyosiy tahlil qilish imkonini berdi.

Maqolada ijtimoiy-tarixiy tahlil metodi orqali maorif sohasidagi islohotlar va xotin-qizlarning jamiyatdagi mavqeiga doir masalalar keng jamoatchilik ongida qanday aks etgani ochib berildi. Diskursiv tahlil metodi esa gazeta matnlarida qo'llanilgan terminlar, iboralar va targ'ibot usullarini aniqlashda qo'llanildi.

Bundan tashqari, statistik va tavsifiy metodlar yordamida gazeta sahifalarida uchraydigan mavzular chastotasi, ularning yillarga ko'ra taqsimlanishi hamda asosiy g'oyaviy yo'nalishlari umumlashtirildi. Tadqiqot natijalarini tizimli bayon etishda sintez va

umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. XX asrning 20-yillari boshlarida Xorazm hududida nashr etilgan “Inqilob quyoshi” gazetasi davrning ijtimoiy-siyosiy jarayonlarini, ayniqsa, maorif va xotin-qizlar masalasini yoritishda muhim manba sifatida namoyon bo‘ladi. Gazetaning 1920-1923-yillardagi ayrim sonlarida e‘lon qilingan maqolalar mazmuni ushbu masalalarning naqadar dolzarb va og‘riqli bo‘lganini ochiq ko‘rsatadi.

1923-yil 19-aprel sanasida chiqqan 64-sonda e‘lon qilingan “**O‘rta Osiyo yoshlarining xorij maorifi ila tanishuvi**” nomli maqola Xorazm o‘lkasining maorif sohasidagi orqada qolgan holatini tanqidiy ruhda yoritadi. Muallif Xorazmning geografik jihatdan Turkiston va Buxoro bilan bir mintaqaga mansub bo‘lishiga qaramay, ilm-ma‘rifat masalasida ulardan sezilarli darajada ortda qolganini ta‘kidlaydi. Bu orqada qolishning sabablari sifatida, bir tomondan, hukumatning iqtisodiy nochorligi, ikkinchi tomondan esa ilm va maorifning jamiyat hayotidagi hal qiluvchi ahamiyatini yetarlicha anglamasligida ko‘rsatiladi. Gazeta eski o‘zbek alifbosida bosib chiqarilgan. Quyida uning ayrim sonlaridan parchalar keltiramiz:

Xorazm o‘lkasi yeri O‘rta Osiyo qismig‘a kirib Turkiston, Buxoro ila birlikta boshqa o‘lkalardin ayriladur (farqlanadi). Mazkur Xorazm o‘lkasining yoshlari va xalqi O‘rta Osiyog‘a kirgan Turkiston, Buxoroning orasida bo‘lsa ham, o‘zlarining maorifning zohir xalqiga qorog‘onda ayriladurlar. Lekin, afsus, Xorazmda avval aytganimizdek, maorifimiz yo‘lg‘o qo‘yilmog‘on bo‘lib, shu tarafi aytilub o‘tilib, qo‘shni hukumatlar ila tenglasha olmaydi. Bunga mone, albatta, shu kungacha davom etib kelgan hukumatning iqtisodiy ahvoli bo‘lsa, ikkinchi tomoni o‘zlarimizning ilmiy maorifni tonimog‘onliqimiz va ilmiy maorifning bizga havo birla suv nichik kerak bo‘lso, ul ham shuncha kerak bo‘lg‘onligini onglamag‘anlig‘imizdandur. Chunki hozirgi kunda qo‘shnilarimiz bo‘lg‘on Turkiston bilan Buxoro hukumatlaridan bir necha yuzlarcha yoshlar xorijiy mamlakatlarda (Germaniya, Turkiya) xalq hukumatining kelajagi uchun tayyorlanmoqda bo‘lg‘on bizlardan esa hech (hech kim ma‘nosida).

Ushbu kunda Turkiston hukumatining Germaniyada 150 nafar yoshlari Germaniya maktablarining har biriga kirib o‘qimoqdaldur. Hattoki Turkiya yoshlarining Germaniyaning dorulfununlarinda o‘qimoqta bo‘lg‘onlaridan bordur. Endi yana bir ko‘ngshumuz (qo‘shni) bo‘lg‘on Buxoroni olsak, ul ham Germaniyaga 53 kishi, Turkiyaga 25 kishi yuborib o‘qutub qo‘yubtur. Mazkur Turkiston, Buxoro hukumatlaridin ketgan yoshlar qariyb 5 yil oltin birlan tarmin (ta‘min) qilinub, qolub o‘qushlari to‘xtab qolmasin uchun yuborilg‘an talabalar yonig‘o har voqt tarmin qilub turish uchun maorifning sho‘basini tayin qilub yuborib qo‘yubturlar. Mazkur maorifning sho‘basi a‘zolarining vazifalari: mazkur yoshlarning o‘quv taraflari taftish qilub borlab (davomat qilib) olorning har bir keraklarini berib tarmin qilib turmoq ulorni boshqa ish ila mashg‘ul qilmasliktur. Endi biz o‘zimizga kelsak, ellik, yetmish o‘quvchini yuborub o‘qitmak bir tarafda bo‘lsun, hattoki, o‘z havasi (xohishi) ila ketgan xalqning kelajagi uchun o‘zini qurbon qilmoqg‘a hozir turg‘on birgina kishimizni ham tarmin qila olmaymiz. Qila olmasligimiz, balki, yosh bo‘lg‘on xalq hukumatining kelajakdagi orqa suyanchi bo‘lg‘on yoshlarning birgina.

a'zosini tarmin qilishimiz kelmaydur (qo'limizdan kelmaydi ma'nosida). Bu ish bizning hukumatimizning hozirgi kun iqtisodiy ahvoli sig'ishturmidur (qurbi yetmaydi ma'nosida). Demakki, birgina kishining bir yilga faqat ovqat ila tarmin etmog'i to'g'risida aytmog'imiz uchun hukumatning ustiga bu aytuvimiz uyot bo'ladur.

Bunga vakil bo'lib ham o'zlarimiz ila birlikta xalq hukumatini olib borg'on Turkiston, Buxoro o'lkalarining bir necha yuz o'quvchini bir necha yilg'o oltin ila tarmin qilishi ochiq ko'rinadur.

Maqolada Turkiston va Buxoro hukumatlari tomonidan yuzlab yoshlarning Germaniya va Turkiya kabi xorijiy mamlakatlarga yuborilib, davlat hisobidan moddiy ta'minlanayotgani aniq raqamlar orqali beriladi. Ushbu misollar Xorazm bilan qiyoslanganda keskin tafovutni yuzaga chiqaradi. Muallif Xorazm hukumati hatto o'z tashabbusi bilan ilm olishga ketgan bitta yoshni ham qo'llab-quvvatlashga qodir emasligini achinish va tanqid bilan qayd etadi. Shu orqali ilmiy yoshlar davlatning kelajakdagi tayanchi ekani, ularga sarmoya kiritmaslik esa xalq va millat taraqqiyotiga jiddiy xavf tug'dirishi g'oyasi ilgari suriladi.

Umuman olganda, ushbu maqolada 1920-yillar boshlarida O'rta Osiyo, xususan, Xorazm o'lkasida maorif va yoshlar ta'limi masalasining naqadar og'ir ahvolda ekani ochiq va tanqidiy ruhda yoritilgan. Muallif Xorazmning Turkiston va Buxoro bilan bir mintaqada joylashganiga qaramay, maorif sohasida ulardan ancha orqada qolganini achinish bilan ta'kidlaydi. Buning asosiy sabablari sifatida bir tomondan hukumatning iqtisodiy nochorligi, ikkinchi tomondan esa xalq va rahbarlar orasida ilm-ma'rifatning hayotiy zarurat ekanini yetarlicha anglamaslik ko'rsatiladi.

Bundan tashqari, mazkur maqola ilm-ma'rifatni "havo va suv kabi zarur" tushuncha sifatida talqin etishi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Bu fikr o'sha davr ijtimoiy ongida ilm-ma'rifatga nisbatan yuzaga kelayotgan yangi qarashlarning ifodasi sifatida baholanishi mumkin. Demakki, maqola nafaqat ma'lumot beruvchi, balki Xorazm jamiyatini uyg'onishga chorlovchi publitsistik agitatsiya vazifasini ham bajaradi.

"Inqilob quyoshi" gazetasining 1922-yil 21-oktabrda chiqqan 23-sonida e'lon qilingan Xayrul Banat Saydashevaning "Xotun-qiz olamidani" nomli maqolasi esa Xorazmda xotin-qizlar masalasining qanday murakkab va qarama-qarshi sharoitda kechganini ko'rsatadi. Muallif o'zini Xorazm xotin-qizlaridan biri sifatida taqdim etib, ularning nomidan so'zlaydi va ayollarning ijtimoiy, ma'naviy hamda ma'rifiy ahvolini keskin tanqid qiladi: *Man Xorazm xotun qizlarining birisi bo'lg'onimdin xotun qizlar ozg'ina bo'lsada tovushimni chiqoraman (Ularning nomidan gapiraman ma'nosida).*

Maqolada sho'ro hokimiyati o'rnatilgach, erkaklar uchun ta'lim va mansab yo'llari ochilgani, biroq xotin-qizlar hanuz eski qarashlar, ijtimoiy cheklovlar va huquqsizlik doirasida qolib ketgani ochiq aytiladi. Ayniqsa, bilimli va mansabdor erkaklarning o'z xotinlari va qiz qarindoshlarini ilm olishdan tiyishi, ularni huquqda teng ko'rmasligi muallif tomonidan ikkiyuzlamachilik sifatida baholanadi: *Hozirg'i kunga qadar Xorazm xotun-qizlarining ahvollari ul bechoralarning ahvollarig'a bu kunga qadar hech bir iltifot.*

qilguvchi alarga ong, bilim chorasin ko'ruvchi, alarni uyqudan uyg'otuvchi bo'lmadi deyarlik. Hozirgi kunda erkak birodarlarimizni qarab tursak, o'quv yo'lig'a kirib, Sho'rolar hukumati Xorazmda barpo bo'lg'ondin beri shafqatli Sho'rolar hukumatining yordamidin foydalanib, chet shaharlarga ketib o'qub kelib, Mahkamalarda ishlab turg'on ko'pchiligi o'zimizning Xorazmning farzandlaridur.

Mani taaajjubda qolg'onim avvalda bo'lsa shul erkak birodarlarimiz o'zlari o'qib, anglab madaniyatda kunba kun oldiga ketarga tilasalar-da oni uchun o'zlarining xotin qizlarining ong , bilim anglab madaniyatda o'zlari kabi bo'lorini tilamagandur. Hamda o'zlari birlan olorni huquqda ham barobar ko'zi hamon istibdod zamonidagi kabi ezmaktalar. Ikkinchidan, ziyoli erkak birodarlarimiz ko'pchiligi ul bechoralarning o'zlari o'qig'on tarbiya ko'rgan bo'lg'onliqidin avvalgi xotinlarin o'zlariga teng ko'rmay, ularning ustiga ikkinchi xotun olodurlar.

Ul qadrli, ziyoli birodarlarimizga o'zlarining bilimli bo'lg'ondan keyin albatta shul o'zlarining turmush rafiqasi bo'lg'on avvalgi xotinlarini o'zlari qatoriga yetarli qilib ong, bilim qilish choralarga kirishuv kerak edi. Shul vaqt ul qadrli birodarlarimiz o'zlarining vazifalarini o'tagan bo'lur erdi.

Yuqoridagi parchadan anglash mumkinki, Xayrul Banat Saydasheva ziyolilik tushunchasini qayta talqin qiladi: uning nazarida haqiqiy ziyolilik faqat o'qish yoki mansab bilan emas, balki ayolni ham ongli va bilimli shaxs sifatida tarbiyalash mas'uliyati bilan belgilanadi. Muallif erkaklarning savodsiz xotinlarini rivojlantirish o'rniga, ikkinchi xotin olishni afzal ko'rishini keskin tanqid qilib, bu holatni ijtimoiy adolatsizlik sifatida ko'rsatadi.

Maqolada xotin-qizlarning ilmga bo'lgan ehtiyoji va tayyorligi masalasi alohida urg'u bilan ta'kidlanadi. Muallif ayollarning o'qishga bo'lgan istagi samimiy va chin ekanini, faqatgina ularga yo'l ko'rsatadigan, qo'llab-quvvatlaydigan ijtimoiy muhit yetishmayotganini qayd etadi. Shuningdek, ayollarning o'qishi ularning axloqiga salbiy ta'sir qiladi, degan qarashlar rad etilib, aksincha, bilim ayolning o'zini tutishini yanada ongli va mas'uliyatli qilishi uqtiriladi. Hozirgi kunda erkak birodarlarimiz nichik o'quvni chin ko'ngillari bilan suyganlari kabi qiz qardoshlarimiz ham shu'la yo'q chin, pok qalblari birla suyadurlar. Alarg'a yo'l boshchi bo'lg'on taqdirda alar o'quvg'o, ilm maorif yo'lig'o kirarga hozir turubdurlar. Shunday bo'lg'onning so'nggida alarda ong, bilim onglosun olorni bilimli, bizlarning birinchi oldig'a tutilg'on foydamiz degan birodarlarimiz bo'lso olorni ham birinchi vazifalaridir.

Har bir ziyoli erkak birodarlarimiz qaysini vazifasi qanday, qaysi qiz qardoshi yozuv o'quvg'o havaskor etib, alarni o'quvg'o qarshi kelmay o'qitur chorasiga kirishur. O'qitur deganda erkak birodarlarimizning ko'z oldilarig'a kelturib, alarni o'quvlorig'o qarshi kelaturg'on bir ish bor. Avvalda bo'lso alar o'quvg'on so'nggida boshi ochiq haqqadur.

Barori yo'q yer bizning Xorazmda xotun qizlar orasida yosh ochiq yuruv kelishmagan bir ish alar o'qig'on birlan o'qituvchi ong, bilim anglatuvchi o'qutub, ong bilim anglatga

taqdirda alar o'zlarining nichik tutojoqlarin (o'zini qanday tutishi) nichik yuruyojoqlarini dim yaxshi bilajoqtur (juda yaxshi bilajaklar ma'nosida)

Xullas, 1922-yilda “Inqilob quyoshi” gazetasida e’lon qilingan Xayrul Banat Saydashevaning “Xotun-qiz olamidan” nomli maqolasi Xorazmda sho’ro hokimiyati o’rnatilgan dastlabki yillarda xotin-qizlar masalasining naqadar dolzarb bo’lganini yaqqol aks ettiradi. Muallif ayollar nomidan gapirar ekan, ularning asrlar davomida e’tibordan chetda qolgan ijtimoiy, ma’naviy va ma’rifiy ahvolini ochiq-oydin tanqid qiladi.

Umuman olganda, “Inqilob quyoshi” gazetasi sahifalarida e’lon qilingan ushbu maqolalar 1920-yillar boshlarida Xorazm jamiyatida maorif va xotin-qizlar masalasi qanday keskin ijtimoiy muammo sifatida kun tartibida turganini ko’rsatadi. Bu materiallar o’z davrining mafkuraviy, ijtimoiy va madaniy qarashlarini aks ettiruvchi muhim tarixiy-publitsistik manba bo’lib, Xorazmda yangi ijtimoiy ong shakllanish jarayonini yoritishda alohida ahamiyatga ega, shuningdek, ushbu maqolalar orqali Xorazm jamiyatida ijtimoiy ongning an’anaviy bo’ysunuvdan tanqidiy fikrlash sari siljishini ko’rishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Inqilob Quyoshi gazetasi.** – Xiva (Urganch), 1920–1924-yillar sonlari. Maorif, maktab islohoti va xotin-qizlar masalasiga bag’ishlangan maqolalar:1921-yil, 3–7-sonlar; 1922-yil, 5–12-sonlar; 1923-yil, 1–9-sonlar, 2–4-betlar.
2. **Alimuhamedov R.** Xorazmda sovet hokimiyatining o’rnatilishi va ijtimoiy-siyosiy jarayonlar (1920–1924 yy.) – Toshkent: Fan, 1974. 85–102-betlar.
3. **Bobojonov H.** Xorazm xalq sovet respublikasi davrida madaniy-ma’rifiy islohotlar. – Toshkent: O’qituvchi, 1989. 56–78-betlar.
4. **Qosimov S.** O’zbekistonda xotin-qizlar masalasi va ijtimoiy hayot (XX asr boshlarida). – Toshkent: Fan, 1997.41–63-betlar.
5. **Rajabova M.** O’zbek matbuotida xotin-qizlar masalasining yoritilishi (1917–1930 yy.). – Toshkent, 2005. 92–110-betlar.
6. **Karimov N.** Jadidchilik va milliy uyg’onish. – Toshkent: Sharq, 2002. 214–229-betlar.
7. **Saidqulov T.** Xorazm vohasida xalq maorifi tarixi. – Urganch: Xorazm nashriyoti, 1996.33–55-betlar.
8. **Abdullayeva D.** Sovet davrida O’zbekistonda xotin-qizlar huquqlari va ijtimoiy faolligi. – Toshkent: Fan, 2010. 18–37-betlar.
9. **Yo’ldoshev B.** O’zbek matbuoti tarixi (1917–1937). – Toshkent: Universitet, 2008.121–135-betlar.
10. **Arxiv manbalari:**O’zbekiston Respublikasi Markaziy Davlat Arxivi (O’zR MDA), R-17-fond, 1-ro’yxat, 45–48-ishlar, 12–29-betlar.